

isolerade från varandra. *Mellan ting och text* är därför ett viktigt inlägg i den teoretiska debatten.

Men om man kan urskilja dessa forskningstraditioner, vilken roll och funktion har då de historiska arkeologierna? Tyvärr går inte André in på denna fråga så mycket som man hade kunnat önska – troligen i ett försök att begränsa bokens omfång. Enligt mitt, och många andras, förmenande är det en av den historiska arkeologins mest angelägna roller att skriva de fattigas och förtrycktas historia – de som fått föga eller inget utrymme i de historiska källorna (se Orser, C.E. & B.M. Fagan, *Historical Archaeology*. New York 1995). Visserligen tar André upp detta på ett flertal ställen, men frågan kunde ha behandlats mer utförligt. Kanske kan detta ske i senare reviderade upplagor – för sådana lär med all säkerhet komma.

I många av de kulturer och samhällen som de historiska arkeologierna studerar, har de historiska källorna författats av, och för, eliten. Detta gäller även relativt sena perioder. Arkeologin kan som sagt fungera som en motvikt, och ge en inblick i den lille mannens liv och leverne. Exempelvis talar Martin Hall om denna roll som den historiska arkeologins ”clarion call” – ”stridsrop” – i en studie av Sydafrikas koloniala period (se Hall, M. *The Archaeology of Colonial Settlement in Southern Africa. Annual Review of Anthropology* 22 (1993): 186). I USA har man sedan 1960-talet bland annat ägnat mycken möda åt att studera afro-amerikanska lämningar. Genom dessa studier har man kunnat lyfta fram de svartas roll i den amerikanska koloniseringen, något som sällan behandlats inom historieforskningen (se Deagan, K. *Historical Archaeology's Contributions to Our Understanding of Early America*, i Falk, Lisa (ed.), *Historical Archaeology in Global Perspective*. Washington 1991). De grupper som vi har dålig kännedom om från de historiska källorna är långt ifrån små, tvärtom var det en stor andel av befolkningen: kvinnor, barn, fattiga, slavar med flera.

I slutkapitlet, ”Den historiska-arkeologiska dialogen”, fördjupar André diskussionen kring förhållandet mellan arkeologiska lämningar och skriftliga källor. Text och ting lyfts fram som jämbördiga källmaterial, vilket är synnerligen viktigt. Inom historisk arkeologi framställs det historiska källmaterialet allt för ofta som det primära. Detta har ibland fått märkliga, ja rent av absurda resultat. Utifrån ett begränsat och många gånger ensidigt historiskt källmaterial har man skapat en bild av hur det förflutna kan ha sett ut och försökt tolka in det betydligt mer varierade arkeologis-

ka källmaterialet i denna.

Sammanfattningsvis kan sägas att Anders Andréns bok *Mellan ting och text* är synnerligen läsvärd och intresseväckande. Det är en god och klar, och en i det närmaste komplett översikt över de historiska arkeologierna. Som sådan kan den rekommenderas framförallt till två läsarkategorier: å ena sidan till studenter i såväl medeltidsarkeologi som klassisk arkeologi, å den andra till forskare och yrkesverksamma arkeologer. Andréns bok kommer utan tvekan att bli ett standardverk inom historisk arkeologi. Därför är det särskilt glädjande att den nu översatts till engelska och kan nå en internationell publik.

Dominic Ingemark, Lund

Moderna landskap. Identifikation och tradition i vardagen. Katarina Saltzman & Birgitta Svensson (red.). Natur och Kultur, Stockholm 1997. 244 s., ill. ISBN 91-27-06741-6.

Moderniteten och det moderna har under senare år varit ett tacksamt fält för samhälls- och kulturvetenskaperna. En i det närmaste oöverblickbar litteratur har sökt det moderna tänkandets rötter i den europeiska civilisationen, det moderna samhällets förnufts- och vetenskapstro, diskuterat den sociala ingenjörskonstens vara eller icke-vara och människans fortskridande mentala civilisering.

I antologin *Moderna landskap* prövas nu modernitetsaspekten även på landskapsanalysens område. Bokens nio avsnitt är författade av forskare som är verksamma vid eller på annat sätt har anknytning till Etnologiska institutionen vid Lunds universitet. Antologins syfte är att utgöra en introduktion till aktuella kulturteoretiska perspektiv på landskapet.

Bokens titel för tankarna till en liten utställningsfolder med samma rubrik, som i mitten av 1980-talet kom i min hand och då omedelbart fångade min uppmärksamhet. Foldern presenterade en utställning av fotograferna Gerry Johansson och John Webb, som i särskilt hög grad har ägnat sig åt att med kamerans hjälp skildra landskapets kulturella dimensioner.

Betecknande nog utgörs omslaget på *Moderna Landskap* av ett fotografi av Lars Tunbjörk, en fotograf vars bilder ofta intar en medvetet anti-estetisk och tvetydig hållning. På omslaget står en bildörr öppen mot ett anonymt stadsmässigt utkantslandskap, i förgrunden

syns en överbliven och skräpig markremsa, i bakgrunden avtecknar sig en spretig gatubelysningsarmatur mot en kallt blå hösthimmel och en ensam kvinna som stretar mot vinden.

Intresset för landskapet har ökat markant under senare år. Många konstnärer arbetar i och utifrån landskapet på ett sätt som går vid sidan av gängse genrer, alltifrån storskaliga landskapsskulpturer till flyktiga installationer av gräs och mossor och andra förgängliga naturmaterial. Man skönjer en avsikt att skapa perspektiv på människornas ingrepp i landskapet i förhållande till naturgivna former och förutsättningar.

I inledningen till *Moderna landskap* konstaterar redaktörerna Katarina Saltzman och Birgitta Svensson det växande intresset. Omvandlingen av det svenska jordbruket och skogsbrukets rationalisering medför en fortlöpande omdaning av landskapet. Sådant som vi betraktat som självklara inslag i Sveriges natur- och kulturarv hotas och därmed kanske också en del av vår nationella identitet, så som den framställts av klassiska landskapsskildrare som Sten Selander och Carl Fries. Detta bildar bakgrunden till kulturmiljövårdens f.n. starka fokusering på kulturlandskapet och på att dokumentera och analysera dess betydelsebärande element – *att läsa landskapet*. Landskapet betraktas i kulturmiljövårdens perspektiv som ett arkiv som kan läsas som en text, en källa för framtida, ännu icke ställda forskningsuppgifter. Metoden har en pedagogisk inriktning – genom att träna oss att tolka spåren i landskapet skall vi bättre förstå det förflutna.

Landskapet har aktualiserats även som objekt för forskningen. Det är framför allt hos kulturgeograferna som den nyare landskapsforskningen har utvecklats, främst utanför Sverige. Antologin *Moderna landskap* vill introducera en del av denna forskning för svenska läsare och ger i sina artiklar exempel på vad den kan avkasta, tillämpad här hemma, på den ”moderna vardagens landskap”. Inspiration har hämtats från modern kulturgeografisk analys, men här är det kulturvetenskapliga och idéhistoriska tankegångar som presenteras.

Att landskapsbetraktandet i stor utsträckning bygger på idealiserade men för det mesta omedvetna schablonbilder eller idealföreställningar är ett återkommande tema i boken. Lyriken och bildkonsten har var och en på sitt språk format föreställningar om de regionala landskapens särart och stämningar.

Anders Österlings dikt Slättutsikt skildrar den landskapstyp som särskilt har intresserat Birgitta Svensson

i artikeln *Vardagsmiljöer och söndagskulisser*. Den skånska slätten är i första hand ett arbetets landskap, en fullåkersbygd, där årtusendens röjning, dikning, arrondering, plöjning och harvning har format marken efter odlingens behov. Idag är den också ett maskinernas landskap, där de många människornas muskelkraft har ersatts med en rationellare drift. Den skånska slätten motsvarar inte längre riktigt vår drömbild av ett behagligt fritidslandskap. Med sin vida horisont tilltalar den möjligen den panorerande blicken – det öppna landskapet är en av skåningar omhuldad landskapschablon, med väl ute på slätten är vi utkastade i blåst och villrådighet. Här finns inga enebäckar eller lummiga bjökhagar för medhavd picknick-korg och behagligt botaniserande. Landskapets trädgångar finns endast kring de utskiftade gårdsenheterna eller de fluffiga gröna valv som inramar sockenkyrkans spira. Nej, slättens vardagsmiljö lämpar sig inte för rekreation, den är ett arbetets landskap.

Ökad fritid och bilsamhällets rörelsefrihet har under 1900-talet omvandlat landskapet till en bas för en turism- och upplevelseindustri. I Skåne är det i synnerhet Österlen som har blivit ett utpräglat område för en sådan kulturellt inriktad turism. Vid medeltidsborgen Glimmingehus har Riksantikvarieämbetet under 1990-talet skapat ett besökscentrum, där det är möjligt att konsumera medeltidsupplevelser i alla former. Utifrån detta exempel diskuterar författaren nutidsmänniskans längtan efter att uppleva ett förflutenhetens landskap, bortom det moderna. Svensson menar att Glimmingehus och andra kulturhistoriska mål representerar historiska flyktvägar bort från samtiden, och kan rent av fylla funktionen av alternativ i en kritik av det moderna samhället. Det finns otaliga exempel på vår tids sökande efter en kulturell trygghet i det förflutna, alltifrån stenålderhus till rekonstruerade vikingaborgar och medeltidsfestivaler. Bilden är dubbel – den innehåller både ett prövande och utforskande av äldre tiders teknik och färdigheter utifrån forskares och museers praktik, men också rent turistiska inslag.

En etymologisk analys av själva landskapsbegreppet inleder Katarina Saltzmanns artikel ”*En stilla och enfallick landsbygd*”. Här urskiljs två huvudsakliga innebörder, dels det gamla nordiska landskapsbegreppet som betecknar ett territoriellt område, en administrativ region och dess befolkning, exempelvis landskapen Skåne, Småland, Värmland etc. I en yngre italiensk-brittisk tradition har ordet blivit liktydigt med sceneri eller landskapsbild, alltså något som utgår från betraktaren

och betraktarens ordnande och associerande blick. Först i början av 1800-talet fick ordet landskap också en sådan innebörd i nordiskt språkbruk.

Saltzmanns artikel diskuterar konsten att beskriva ett ”vanligt” landskap med utgångspunkt från ett geografiskt avgränsat område, bygden kring Stödesjön i Medelpad. Som historisk följeslagare har hon prästen Magnus Nordström, som 1769 sammanställde en sockenbeskrivning över Stöde. På tidens nyttobetonade och på samma gång sakliga och friska sätt beskriver han ortens naturförhållanden, näringsliv och seder. Saltzmanns samtidsresa i Nordströms fotspår ger vid handen, att trots de stora förändringar som ägt rum i Stödebygden under de drygt 200 åren finns en kontinuitet i de stora dragen vad beträffar landskapsutnyttjandet.

Det är ett typiskt exempel på ett sådant landskapsparti som på olika sätt hamnar under den *normativa* landskapsanalysens lupp. I EU-stödets tidsålder har landskapet blivit ett arbetsfält för tjänstemän med uppgift att mäta, räkna och betygsätta värdefulla element, de stengärdesgårdar, hólador, åkerholmar och fågator som berättigar till bidrag.

Storstädernas randzon utgör det spännande ämnet för Orvar Löfgrens välskrivna artikel *Mellanrum*. Med utgångspunkt från Köpenhamns utkanter diskuteras storstadens landskap, ett område som i praktiken ofta betraktats som ett icke-landskap, ett övergångsområde mellan den täta urbana miljön och det riktiga agrarlandskapet. Författaren refererar här till den skiljelinje som i aktuell landskapsforskning har dragits upp mellan begreppen ”place and space”. Med place – plats – avses i denna debatt platser till vilka människor är knutna genom sina verksamheter, genom släktband, relationer, minnen, traditioner. Platsen går ej att beskriva enbart fysisk, geografisk utan har osynliga kulturella dimensioner. Det i stadsbyggnadsdebatten åter så populära begreppet *genius loci* – platsens ande – kommer osökt i åtanke. Begreppet *space*, översatt som *yta*, tolkas däremot som en geografisk enhet, en *yta* som saknar mening och kulturell innebörd, och till vilket det moderna samhällets transitzoner skulle kunna hänföras.

Löfgren ser ett problem i att upprätthålla en tydlig distinktion mellan *place* och *space*, och han vill pröva ett mer dynamiskt synsätt. Platserns innebörd är föränderlig, inte en gång för alla given. Det icke-landskap av motorvägar, avfartsramper, överblivna markremsor och industriområden som många upplever som främlingskapande håller sakta men säkert på att bli så utbrett att det också kommer att se sig som naturligt, med igen-

kännbara former och strukturer. Delvis är det nog också en fråga om generation och om livsstilar vilka platser man identifierar som sina.

I storstadens utkanter blandas gamla och nya landskapselement. Det odlingslandskap som i äldre tid utgjort städernas försörjningsbas har bit för bit tagits i anspråk av bostadsområden, industrier, genomfartsleder och trafikplatser. Men de äldre spåren dröjer sig kvar; handelsträdgårdarnas växthus och fruktodlingar, vägstuppar och gårdar ligger som enklaver i det moderna. Författaren granskar koloniområdets, motorvägens och industridistriktets och stadsskogens landskapstyper.

Utanför Köpenhamn utbreder sig den vidsträckt Vestskoven, planterad på 1960-talet för att tillgodose köpenhamnarnas behov av rekreation och natur. Stadsskogar och naturlika parker blev viktiga inslag i det tidiga 1900-talets stadsplanering, miljöer som skulle kompensera för osunda bostadskvarter och hårda arbetsförhållanden men som även hade ett klassöverbryggande och fostrande ändamål. Skogspromenadernas och strövstigarnas historia har sina rötter också i romantikens skogsdyrkan och mer specifikt i de ”promenades solitaires” som vid 1800-talets mitt anlades i Fontainebleau utanför Paris.

I *Bygd och obygd. Landskapens tillägnelse och social skiktning*, skriver Ella Johansson om hur man tillägnar sig, dvs. i någon bemärkelse gör landskapet till sitt.

Ett exempel på den ”omladdning” av landskapet som kan äga rum när samhället förändras ger Per-Markku Ristilampi i uppsatsen *Strandvisioner*. Vid seklets början blev havsbad en del av en framväxande friskvårds- och hälsorörelse. Badandet skedde till en början väl påklätt eller i badhus med kringbyggda och väl åtskilda dam- och herravdelningar. Men från stärkande friluftsliv och kuranstalt utvecklades havsbadet under 1920-talet till friare och ”modernare” former. Sandstranden blev en sinnebild för en frigjord livsstil och så småningom en arena för funktionalistisk kroppskultur. Tidigare värdelösa kuster blev lockande för sommargäster, som hyrde in sig i fiskarbefolkningens stugor. I nästa steg tallplanterades strandhedar och sanddyner och styckades till sommarstugetomter. De områden som i jordbrukssamhället hade betraktats som ofruktbara och värdelösa blev i fritidssamhället de mest eftertraktade värda för soldyrkan och sommarboende.

Ett annat exempel på fritidslandskap behandlas av Cecilia Fredriksson i ”*Ursäkta, var är skogen?*”. Med utgångspunkt från Skrylleskogen, ett anlagt rekrea-

tionsområde utanför Lund, granskar hon friluftslivets kulturella ritual. Familjer på söndagspromenad, frisksportare och joggare samsas utmed skogens vandringsleder för uppbygglig, trygg naturkonsumtion. Skogsröjningsarbeten utgör dock irriterande inslag som stör förväntningarna om naturlighet och frid.

Den av antologins artiklar som jag uppfattar som mest problematisk, trots sitt intressanta ämne, är Markus Idvalls *Öresundsbron i dröm och verklighet*. Författaren visar i artikeln hur Öresundsbrons landskap under miljörörelsens uppblomstring etablerades som ett *etiskt landskap*. Det första broprojektet framstår som en ingenjördröm i det sena 1800-talets framstegsoptimism. Ännu på 1960-talet förelåg en ganska problematisk syn på bilsamhället och urbaniseringen.

Öresundsbron är bara ett av många exempel på att handhavandet av landskapet alltmer har erhållit moraliska och självklart också politiska dimensioner. Idag utspelar sig många samhälleliga konflikter kring den fysiska miljön, både i det agrara och urbana landskapet. Vissa hotade naturområden och enskilda byggnader får en särskild symbolisk betydelse som brytpunkter för skilda värderingar. Striden om almarna i Kungsträdgården är ett vid det här laget mytomspunnet exempel på kampen om stadsmiljön, tunnelbygget genom Hallandsåsen ett annat som ställer frågan vinnare och förlorare på sin spets.

I mina ögon har dock begreppet etiskt landskap så som det används här ett begränsat förklaringsvärde. Att landskapet tillmäts en etisk betydelse är egentligen ingenting nytt. I sin fascinerande civilisationshistorik "Skog. Landskap och minne" har Simon Shama visat hur exempelvis skogen och dess utnyttjande i Europa och USA haft politiska och därmed också moraliska dimensioner. Att konflikterna kring markanvändning synes ha ökat återspeglar naturligtvis att omfattningen och skalan i landskapsförändringen har ökat, men också att det inte finns någon självklar samstämmighet i medborgarnas värderingar kring vad som är en gynnsam utveckling.

Vägarna är landskapselement som vi alltför ofta betraktar som självklara och ointressanta i sig. Johanna Svenssons artikel *En alla tiders väg* ger här en historisk djupdimension. På ett konkret sätt skildras vägens skiftande utformning och betydelse genom tiderna, om medeltidens eriksgata och pilgrimsväg samt vägbyggandet som centralmaktens sätt att kontrollera land och folk. Ämnet erbjuder ännu ett exempel på konflikter som uppstår i nutidens landskapsutnyttjande, i detta fall

den planerade dragningen av riksväg 50 mellan Motala och Ödeshög. Vid projekteringen av alternativa dragningar ställdes naturvårdsintressen vid Tåkern och Omberg mot bördig jordbruksmark och historiska värden i kulturlandskapet.

Antologins avslutande artikel av Alf Hornborg, professor i humanekologi, är en essäistisk betraktelse över *Landskapet som text*. Inledningsvis ställer han frågan om de kollektiva kulturella representationernas betydelse för människans kulturumgänge. Vad innebär de språkliga kategorierna för våra upplevelser och vårt agerande i landskapet?

Utgångspunkten är ett för författaren välbekant småländskt landskap i Tjusts skärgård, en hembygd och referenspunkt till andra kulturer som han mött i fältarbete i Kanada och Peru. Med några nedslag i de senaste 4.000 årens historia illustreras de långsiktiga och omvälvande förändringarna i det fysiska landskapet: landhöjning, nyodling, överexploatering och skogsbrukets olika faser. Växelverkan mellan naturens "erbjudanden" och människors utnyttjande modifierar ständigt landskapet, vars spår och lämningar utgör externa konkretiseringar av mänskliga strävanden och behov.

Men inte bara det praktiska medvetandet påverkar vår omgivning, utan den fysiska miljön formas i det moderna samhället allt mer av "det diskursiva medvetandet". Härmed avses den abstrakta och distanserade begreppsvärld som vägleder experters och myndigheters ambitioner. Här kommer författaren in på intressanta frågor om värdering av landskapets natur- och kulturvärden. Landskapet och den byggda miljön har i samhällsplaneringens övergripande perspektiv blivit ett fält för olika sektorsanspråk, där intresseområden skall definieras, beskrivas och klassificeras i objektiva termer. Perspektivet förskjuts från det individuella och lokala till abstrakta allmänintressen på riks- eller regionnivå. Det meningsbärande objektiveras, och platsen riskerar att tömmas på sin för varje människa unika innebörd. Kulturmiljövårdare i förening med turistnäring får uppdraget att på nytt gjuta mening i ett urval av platser, där historien skall "levandegöras", ibland i teatraliska former för turister och semesterfirare på jakt efter upplevelser. Hornborgs tänkvärda slutledning ställer det centralistiska perspektivet på huvudet; är inte en djupare förankring och förtrogenhet med den specifika platsen grundvalen för en långsiktig omvårdnad av miljön?

En rad skilda begrepp inom den humanistiska landskapsforskningen tillämpas i flera av artiklarna, och

författarna redovisar frikostigt sina inspirationskällor och förebilder. Strävan att ge ämnet en teoretisk förankring kan dock i vissa av artiklarna bli lite ansträngd. Begrepp som representation, rumslig praktik, arena m.m. fungerar ibland väl som analysredskap men ter sig i vissa fall som påklistade tillämpningar. Med tanke på att författarna utgörs av såväl rutinerade som yngre forskare är en sådan spännvidd i framställningen ofrånkomlig. Som helhet ger *Moderna Landskap* en lockande introduktion till det vida forskningsfält som belyser människans förhållande till landskapet.

Agneta Åsgrim Berlin, Jönköping

Marie Hansson: *De skånska trädgårdarna och deras historia*. Foto: Björn Hansson. Bokförlaget Signum, Lund 1997. 252 s., ill. ISBN 91-87896-32-X.

Det ymniga flödet av trädgårdslitteratur har tillfört en ny genre under senare år, nämligen kulturhistoriska monografier över enskilda landskaps trädgårdshistoria. Sörmlands trädgårdar dokumenterades och fick sin historia skriven av etnologen Maria Flinck med den 1996 Augustprisbelönade *Tusen år i trädgård*. Den boken förefaller bli normbildande för efterföljande landskapsmonografier. Att Skåne, det ur hortikulturell synpunkt rikaste – och mest avvikande – av de svenska landskapen, skulle ägnas nästa trädgårdshistoriebok var angeläget och efterfrågat.

Denna gång är det medeltidsarkeologen och trädgårdsskribenten Marie Hansson, som på uppdrag av Skånes hembygdsförbund och Kristianstads länsmuseum inventerat äldre trädgårdar i de två tidigare Skånelänen. Dokumentationen, som utgår från idag befintliga trädgårdar, har fått en historisk fördjupning genom arkivstudier och referenser till främst äldre trädgårdslitteratur och arkeologiska undersökningar. Den fotografiska dokumentationen har utförts av naturfotografen Björn Hansson. Den kompletteras i viss utsträckning med äldre fotografier.

Bokens uppläggning är den etablerade ordningen för trädgårdshistoriska böcker, vilken innebär att läsaren via en kronologisk genomgång från förhistorisk tid och medeltid lotsas in i renässansens och barockens trädgårdar. Därpå får ståndssamhällets trädgårdar sin beskärda del – präster, borgare och bönder under 1700- och 1800-talen. När vi närmar oss vår egen tid presenteras de trädgårdskategorier som är resultat av tidens

samhälleliga värderingar och planering. Kyrkogårdar, stadsparker, nöjesparker och koloniträdgårdar redovisas i sparsmakat urval. 1800-talets stiltillhistoriska trädgårdar presenteras under rubrikerna "Historicism" och "Engelska trädgårdsideal". 1900-talets bidrag i form av trädgårdsstäder och planteringar runt flerfamiljshusen nämns liksom sekelskiftets egnahemsträdgårdar.

Av alla de kända prakt- och besöksträdgårdarna är flertalet representerade, såsom Sofiero, Norrviken och Vrams Gunnarstorp. (Den unika sjökaptens Pålssons trädgård från 1880-talet i Viken saknar jag dock.) Några enastående trädgårdsskapelser gives också plats, dels sådana skapade av särlingar som Nils Nilsson ("Hallsbergs stenar" i Lövestad), dels tre professionella trädgårdsartisters trädgårdar (landskapsarkitekten Sven-Ingvar Anderssons i S. Sandby, redaktör Ulla Molins i Höganäs och professor Gunnar Martinssons på Ven).

Redogörelserna för de olika typerna av trädgårdar blir i den här mångfalden naturligtvis övergripande och summariska. I den mycket ambitiösa introduktionen till trädgårdar som man idag kan se i landskapet, saknar jag egentligen bara den kategori som totalt sett dominerar det geografiska rummet. Jag tänker på efterkrigstidens villaträdgårdar med deras utveckling från nyttointriktad frukt- och grönsaksproduktion till funkisträdgårdarnas rekreationsytor samt de senaste decenniernas vurmande för det engelska cottage garden-idealet och de japaninspirerade stenarrangemangen. Avsaknaden av villaträdgården i redogörelsen kan författaren naturligtvis motivera med att den är för samtida för att räknas till trädgårdshistorien. Men då trädgårdar i boken presenteras utifrån deras tillstånd idag hade det också varit befogat med en kommentar av dagens villaträdgårdar, som att döma efter officiell statistik, engagerar allt fler människor för varje år.

Boken är volymmässigt främst en samtidsdokumentation av vad som idag återstår av historiska trädgårdar. Författaren har avstått från att djupdyka i de enskilda trädgårdarnas utvecklingshistoria, med hänvisning till att det inte är realistiskt i en översikt av det här slaget att utöva grundforskning i arkiven. Dock göres här och var nedslag i äldre källmaterial som kartor och bildkonst. Äldre foton bredvid foton av dagens trädgårdar ger en aning om de förändringsprocesser som alla trädgårdar är underkastade. Man kunde önskat mer av sådana jämförelser.

Värdefull är genomgången av den danska trädgårdskonstens betydelse för den skånska provinsen, inte minst genom de tryckta örtaböckerna från och med